

Stanisław Witkowski, „*Wielki Babilon*” w *Janowej Apokalipsie jako kryptonim imperialnego Rzymu oraz wrogiego Bogu świata*, Wydawnictwo La Salette, Kraków 2012, ss. 383.

Ksiądz Stanisław Witkowski MS jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (wcześniej Papieska Akademia Teologiczna). Jako biblista specjalizuje się zwłaszcza w Apokalipsie św. Jana, Ewangeliach synoptycznych i pismach *Corpus Paulinum*. Recenzowana książka jest rozprawą habilitacyjną wpisującą się w podstawowy nurt jego naukowych zainteresowań. Jako cel naukowy tej publikacji stawia sobie Autor „rozszyfrowanie rzeczywistości, która kryje się za wyrażeniem *Wielki Babilon*” (s. 39). Argument monografii zmierza do wykazania, że za owym kryptonimem kryją się dwie rzeczywistości odpowiadające dwóm poziomom semantycznym: 1) wymiar historyczny – „*Wielki Babilon*” w Ap to Rzym, stolica imperium; 2) wymiar ponadczasowy – „*Wielki Babilon*” oznacza świat, będący w opozycji wobec Boga. Jeśli chodzi o użytą w monografii metodę, ks. Witkowski łączy kilka metod i podejść badawczych stosowanych we współczesnej biblistyce: elementy metody historyczno-krytycznej (krytyka tekstu, analiza filologiczna, *Wirkingsgeschichte*), analizy retorycznej oraz podejść kanonicznego, socjologicznego i odwołującego się do żydowskich tradycji interpretacyjnych.

Ksiądz Witkowski wykazuje się bardzo dobrą znajomością *status questionis* w badanym temacie. Nie tylko gruntownie przestudiował dwie niemieckojęzyczne monografie traktujące o „*Wielkim Babilonie*” (pierwsza autorstwa M. Rissiego z 1995 r., druga zaś P.A. de Souza Nogueira z 1991 r.), ale sporządził obszerny zestaw bibliograficzny literatury przedmiotu oraz umiejętnie korzysta z niego w przypisach w poszczególnych rozdziałach książki. W odróżnieniu od autorów dwóch wskazanych monografii, którzy albo nie poddali analizie wszystkich tekstów Ap, w których pojawia się motyw „*Wielkiego Babilonu*”, albo

przedstawili bardzo lapidarną egzegezę owych tekstów, recenzowana monografia ma ambicję przeprowadzić holistyczną egzegezę tego motywu. Cennym przyczynkiem jest również syntetyczne przedstawienie we Wstępie wysuwanych przez współczesnych egzegetów hipotez odnośnie do tożsamości Wielkiego Babilonu.

Recenzowana monografia podzielona jest na siedem rozdziałów. W pierwszym z nich (ss. 45-90) Autor przedstawia „Wstępne dane dotyczące *Wielkiego Babilonu*”. Identyfikuje go tutaj z wielką bałwochwalczynią – „Wielką Nierządnicą”. Zasadnicza treść rozdziału oscyluje wokół bardzo egzegetycznie wyrafinowanych analiz semantycznych wyrażenia *hē pornē hē megalē*. Stanowi to dobrą bazę do dalszej egzegezy ukazującej różne aspekty tożsamości Wielkiej Nierządnicy/ Wielkiego Babilonu w kolejnych sześciu rozdziałach monografii. Drobny mankamentem dostrzeżonym w tym rozdziale jest tłumaczenie greckiego terminu *fylē* jako „pokolenie” (s. 89). Wprawdzie ukuła się taka tradycja w języku polskim, ale odchodzi się od niej na rzecz bardziej semantycznie adekwatnego polskiego rzeczownika „plemię”, który w odróżnieniu od morfemu „pokolenie” wyraża przynależność etniczną (a taki jest kontekst tekstu cytowanego na s. 89).

Drugi rozdział monografii „Deprawacja *Wielkiego Babilonu*” (ss. 91-162) poświęcony jest ukazaniu moralnego upadku „Wielkiej Nierządnicy”. Na podstawie analizy wybranych fragmentów Apokalipsy ks. Witkowski ukazuje relację owej Nierządnicy z „królami ziemi” oraz z „mieszkańcami ziemi”. Jej bałwochwalstwo ma charakter uniwersalny, jest pełna pychy i zbrodniczych czynów. Jako taka jest ona szczególnie niebezpiecznym wrogiem chrześcijaństwa. Jej grzechy nie ulegają przedawnieniu. Ze względu za swoje przewinienia ściąga na siebie skazujący wyrok.

W trzecim rozdziale „Ekstrawagancki strój *Wielkiego Babilonu*” (ss. 163-179) Autor analizuje elementy ubioru i ozdób „Wielkiej Nierządnicy”. Mamy tutaj szczegółowo omówione następujące elementy: purpura, szkarłat, bisior, złoto, kamień szlachetny, perły. Witkowski słusznie zauważa, że „szaty i ozdoby należą do symbolizmu antropomorficznego i wyrażają tożsamość danej osoby” (s. 163). Szkoda, że ten interesujący wątek hermeneutyczny nie został bardziej rozwinięty

w monografii. Autor kompetentnie analizuje poszczególne symbole *in se* oraz w kontekście zakorzenienia każdego z nich w tradycji biblijnej (zwłaszcza ST). Natomiast uwzględnienie szerszych odniesień antropologiczno-kulturowych oraz traktowanie owych elementów stroju i ozdób jako koherentnej „konstelacji” z pozoru niezależnych elementów (hermeneutyka języka symbolicznego w literaturze apokaliptycznej) pozwoliłoby wydobyć głębsze teologiczne przesłanie tożsamości „Wielkiego Babilonu”.

Czwarty rozdział książki ukazuje „Przepych *Wielkiego Babilonu*” (ss. 180-227). Po przedstawieniu w poprzednim rozdziale niezwykle bogatego stroju Wielkiej Nierządnicy, obecnie ks. Witkowski analizuje teksty Apokalipsy, w których opisany jest luksus „Wielkiego Miasta”. Na zamożność owego Miasta wielki wpływ mają dwie kategorie ludzi „kupcy ziemi” oraz „mający statki na morzu”. Ludzie ci są jednocześnie uczestnikami jej splendoru i wasalami partycypującymi w jej bałwochwalstwie. Jednakże, gdy Miasto upadnie, wszystko stracą. Autor prowadzi w tym rozdziale (podobnie jak w poprzednich) wnikliwie analizy semantyczne badanych terminów i dochodzi do konkretnych syntetyzujących wniosków teologicznych.

Rozdział piąty „Więź Bestii z Niewiastą” (ss. 228-268) ma na celu ukazanie zgubnego wpływu Bestii na Niewiastę. Ponieważ problematyka tożsamości Bestii podejmowana była już w poprzednich rozdziałach monografii, Autor słusznie ogranicza się obecnie do eksplorowania tylko tych jej aspektów, które nie były dotąd przedmiotem jego analiz. Interesują go również jedynie te aspekty tożsamości Bestii, które wyrażają jej wpływ na Niewiastę. Niewiasta okazuje się być całkowicie zależna od Bestii: pochodzi od niej, z niej czerpie moc czynienia zła i przez nią jest deprawowana. Zarówno Bestię jak i Niewiastę czeka ostateczna i całkowita porażka oraz zguba.

W szóstym rozdziale „Sąd nad *Wielkim Babilonem*” (ss. 269-342) Witkowski analizuje teksty Apokalipsy, które ukazują sąd nad Wielką Nierządnicą. Analizy, które skrupulatnie prowadzi pokazują, że sąd i wyrok potępiający, wydany na końcu przez Boga nie będą wynikały „z zemsty”, lecz będzie to sprawiedliwa kara, oparta na prawie retribucji i adekwatna do czynów Wielkiej Nierządnicy. Paradoksalnie Bestia,

będąca promotorem i sprzymierzeńcem Miasta Nierządnicy obróci się przeciw niemu i uśmierci go. Kresem owego Wielkiego Miasta będzie bezpowrotna utrata wszystkiego oraz wieczna męka. Sąd nad Wielką Nierządnicą ma być momentem ostatecznego zwycięstwa Boga i ukazania się Jego wszechmocy.

Siódmy, finalny rozdział pt. „Identyfikacja *Wielkiego Babilonu*” (ss. 343-373) jest poświęcony rozszyfrowaniu kryptonimu „Wielki Babilon”. Ks. Witkowski bardzo umiejętnie kojarzy dane pochodzące z tekstu Apokalipsy Jana z tymi, których dostarczają nauki historyczne na temat miasta Rzym i całego imperium na przełomie pierwszego i drugiego wieku ery chrześcijańskiej. Pozwala mu to udowodnić postawioną we wstępie monografii tezę, że Wielki Babilon to imperialny Rzym. Analizy prowadzone w tym rozdziale, uwzględniające historię oddziaływania owego motywu w tradycji egzegetycznej Wschodu i Zachodu, pozwalają Autorowi wyciągnąć wniosek, że pod kryptonimem „Wielki Babilon” kryje się również drugi poziom znaczeniowy – „wrogi Bogu świat, który zostanie definitywnie odrzucony” (ss. 373).

Zakończenie książki ma trochę nietypowy charakter. Autor nie przedstawia syntezy wniosków z poszczególnych rozdziałów, lecz rysuje obraz tożsamości Wielkiej Nierządnicy. Ma to swoje uzasadnienie, lecz z uwagi na to, że poszczególne rozdziały monografii nie posiadały zbiorczych podsumowań, syntetyczne zebranie ich treści w zakończeniu byłoby przydatne dla czytelnika, który chciałby następnie zajrzeć do korpusu książki w poszukiwaniu szczegółowych zagadnień.

Ksiądz Witkowski przekonująco dowiódł postawioną tezę, iż Wielki Babilon to imperialny Rzym. Praca jest napisana bardzo komunikatywnym językiem polskim, nie jest przeciążona obco brzmiącą techniczną terminologią. Niekiedy Autor przybiera wręcz ton medytacyjny. Pewnym utrudnieniem w lekturze niektórych części książki jest bardzo obfite przytaczanie w tekście, obok tłumaczenia polskiego, całych passusów tekstu oryginalnego greckiego analizowanych perykop biblijnych. Wielką zaletą recenzowanej monografii są obszernie przypisy, w których Autor nie tylko dokumentuje przedstawiane w zasadniczym tekście hipotezy, lecz prowadzi dyskusję z poglądami innych badaczy i podaje bardzo rzeczowe wyjaśnienia. Być może spowodowane

było to chęcią nieprzeciążania korpusu tekstu i nieodstraszania przeciętnego czytelnika egzegetycznymi szczegółami. Uważam recenzowaną monografię za godną polecenia.

Janusz Kręcidło MS

Bartosz Adamczewski, *Retelling the Law. Genesis, Exodus-Numbers and Samuel-Kings as Sequential Hypertextual Reworking of Deuteronomy*, (European Studies in Theology, Philosophy and History of Religion), Vol. 1, Peter Lang, Frankfurt am Main 2012, ss. 376.

Do najważniejszych osiągnięć metodologicznych egzegezy biblijnej końca zeszłego stulecia należy spojrzenie na Pismo Święte jako na wynik relektury, a raczej powtarzających się relektur, które tworzą wewnątrz samej Biblii dialektyczny ruch między ciągłością a wewnętrznym rozwojem. Prawie dwadzieścia lat minęło już od wydania dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej „Interpretacja Pisma Świętego w Kościele”¹, w którym czytamy: „Tym, co się przyczynia do zagwarantowania Biblii jej wewnętrznej jedności wyjątkowej w swoim rodzaju, jest fakt wykorzystywania wcześniejszych pism biblijnych w później powstałych partiach Biblii. Autorzy natchnieni czynią do tego aluzję, gdy proponują ‘relektury’, które rozwijają pewne aspekty znaczeniowe tekstu, niekiedy wyraźnie różniące się od sensu pierwotnego albo gdy wręcz cytują wcześniejsze teksty, po to, aby pogłębić ich znaczenie albo stwierdzić ich wypełnienie się w czasie”². Można jednak powiedzieć, że podręczniki metodologii biblijnej, jakie ukazały się w tym czasie w Polsce³ (w większości skupione na Nowym Testamencie)⁴, czy też inne

¹ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Biblii w Kościele*, w: (RSB 4), Warszawa 1999, s. 9-100.

² Tamże, III A1 (wyd. cyt., s. 67-68).

³ J. Sławik, *Egzegeza Starego Testamentu. Wprowadzenie do metod egzegetycznych*, b.m. [Warszawa] b.r.[2005]; S. Szymik, *Współczesne modele egzegezy biblijnej*, Lublin 2013.

⁴ H. Langkammer, *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 1991; H. Langkammer (red.), *Metodologia Nowego Testamentu*, Pelplin 1994; J. Czerski, *Metody*